

941.081

kp-k 78

И КЪМЪ ИСТОРИЯТА НА ГР. ЯМБОЛЬ

АНДРЕЙ АНДРЕЕВЪ

ДАСКАЛЪ
Ради Ив. Колесовъ

ПОЕТЬ, РЕВОЛЮЦИОНЕРЪ И НАРОДЕНЪ УЧИТЕЛЬ

Съ предговоръ отъ генералъ СТ. КОВАЧЕВЪ

1938

ПРИНОСИ КЪМЪ ИСТОРИЯТА НА ГР. ЯМБОЛЪ

АНДРЕЙ АНДРЕЕВЪ

**ДАСКАЛЪ
Ради Ив. Колесовъ**

ПОЕТЬ, РЕВОЛЮЦИОНЕРЪ И НАРОДЕНЪ УЧИТЕЛЬ

ЖИВОТЪ И ДѢЛО

Съ предговоръ отъ генералъ СТ. КОВАЧЕВЪ

Издава комитетъ „Издигане паметникъ на даскалъ Ради Ив. Колесовъ
въ родния му градъ Ямболъ“

По случай стогодишнината отъ раждането му

ЯМБОЛЪ

1938

Я М Б О Л Ъ
Печатница „Свѣтлина“ — Марангозовъ
Тел. № 135 — поред. № 1011.

DR. *Winnob*

Подъ портрета, нарисуванъ съ маслени бои,
дълъгъ 1·10 м. и широкъ 0·90 м., въ дъясната стра-
на, е написано съ красивъ и четливъ почеркъ след-
ното посвещение на Ради Ив. Колесовъ:

О! страдалче ти много старателній,
Витія умній и много плетенній.
Человѣкъ си казвамъ много страдалецъ
Бѣди си тѣрпялъ като страстотерпецъ.
Безъ да кажишъ никому си отивашъ,
Що си прѣтърпялъ въ себя си окривашъ.
Колкото много бѣди си прѣтърпялъ.
Толкосъ на противъ въ науки си успѣль.
И много младежи на умъ си събудилъ,
Учитель си славній и ревнителъ,
За отечество вѣрній просвѣтителъ.
Портретъ за Ради Колесовъ, учитель,
Кой е биль на Ямболъ просвѣтителъ.

Гравиралъ Александъръ п. Георгиевъ Зографъ.

Въ 8/13 1862 г.

ПРЕДГОВОРЪ

На града Ямболъ е отдълено малко място въ историята на нашето освободително дъло. Това предполага, че Ямболъ или не взема никакво участие въ борбите за свобода, или е недостатъчно още оцененъ за дейността му въ надвечерието на нашата освободителна епоха. За насъ, старите ямболци, е ясно, че е върно второто. И Ямболъ даде своята дань. И тя е толкова по-ценна, като се знае откритиятъ видъ на града: далечъ отъ Балкана, разположенъ въ широка равнина, на голъмъ и важенъ кръстопът, винаги пъленъ съ турци, изложенъ на тяхния постоянно контролъ и центъръ на турска администрация. Съ това дълата на ямболските революционери получаватъ особена стойност.

Между тяхъ е и даскаль Ради Ив. Колесовъ.

Авторътъ на предлаганата книга, младиятъ историкъ г. Андрей Андреевъ, е ималъ похвалната идея да напише биографията на единъ ямболски поетъ, революционеръ и народенъ учителъ Ради Колесовъ. За съжаление, името на този до-стоень български синъ е почти неизвестно извънъ родния му градъ. А Ради Колесовъ заслужава да биде обикнатъ отъ всъки българинъ. Дълата му будятъ радостъ, удивление и гордостъ.

Като малки, често нашиятъ родители сѫ ни говорили съ страхопочитание за даскаль Ради Ив. Колесовъ. Ямболци и до днесъ пъять хубави, то-пещи сърдцето, пъсни за него. Тъ му сѫ призна-

*телни и го тачатъ, постоянно спомняйки си за
Ради. Надъ скромния му гробъ, съ дървенъ черенъ
кръстъ, въчно свъти кандило, както бъха свътли
животътъ и дългата на голъмия ямболецъ.*

Книгата на г. Андрей Андреевъ има благородната задача да направи известенъ живота на единъ добъръ български синъ.

Дано успѣ!

Генералъ Стилиянъ Ковачевъ

Даскаль Ради Ив. Колесовъ е почти непознатъ извънъ Ямболъ. Обаче грижливо проучване на краткия му животъ ни го очертава като голъмъ българинъ, интересенъ поетъ, пламененъ революционеръ и обичанъ народенъ учителъ.

Цельта на тая книга е да обрисува неспокойния духъ на даскаль Ради, за да се знаятъ и тачатъ дългата му.

Андрей Андреевъ

Комитетътъ „Издигане паметникъ на даскалъ Ради Ив. Колесовъ въ родния му градъ Ямболъ“ съмътна, че неговъ първи дългъ е да популяризира живота и дългото на Ради Ив. Колесовъ. Затова членоветъ на комитета замолихме г. А. Андреевъ да напише една пълна негова биография. Оказа се, че г. Андреевъ, събирайки материали за историята на Ямболъ, има вече събрано всичко за Колесовъ. г. А. Андреевъ веднага представи на комитета ръкописа на биографията.

*За тоя му жестъ, изказваме му наши-
тъ най-сърдечни благодарности. Също
благодаримъ и на нашия уважаемъ
съгражданинъ г. генералъ Ст. Ковачевъ
за хубавия предговоръ къмъ книгата.*

*Чистиятъ приходъ отъ продажбата
на тая книга ще послужи да се поста-
ви началото за събиране сръдства, съ кои-
то на видно място въ гр. Ямболъ да се
издигне заслужено голъмъ паметникъ
на достойния ямболски синъ даскалъ
Ради Ив. Колесовъ.*

Димитър Панковъ
адвокатъ
председателъ на комитета

*На всички ямболски ратници
за свободата на родината ни
благоговейно посвещава*

авторътъ

Изказваме нашата най-сърдечна благодарност на г. П. С. Кършовски, редакторъ на в. „Еленска защита“, за ценните данни за даскаль Ради Ив. Колесовъ, които той бѣ любезенъ да ни прати, извлѣчени отъ писмените бележки на покойния му чичо Иванъ п. Хр. Кършовски отъ Елена, другаръ на Раковски и съподвижникъ на Хр. Ботевъ, и отъ устните свидѣния на дѣдо Стоянъ Камбуровъ отъ с. Иовковци, Еленско, на дѣдо Стоянъ Чавдаря и баба Юрдана п. Христовица Ив. Кършова, отъ гр. Елена, всички вече покойници.

Андрей Андреевъ

ЯМБОЛЪ ПРЕЗЪ МИНАЛОТО СТОЛЪТИЕ

Сръдата, въ която се е родилъ, растълъ, живѣлъ и работилъ
даскаль Ради Ив. Колесовъ

Животът на Ямболъ презъ 19. вѣкъ се характеризува съ общъ подемъ, съ творчески замахъ и съ дейно участие въ освободителното дѣло. Сведения за той активенъ животъ имаме доста. Най-вече отъ минали презъ града чужденци, чиновници и пѫтешественици. Всички тѣ, обаче, грѣшатъ въ общата си характеристика за Ямболъ, казвайки, че той е градъ съ чисто турски колоритъ. Това не е напълно вѣрно. Градътъ, както сега, така и тогава, е билъ раздѣленъ на две части: турска — Ески Ямболъ и българска — Каргона. Въ Каргона, българскиятъ духъ е билъ винаги запазенъ, силенъ и несломимъ. Той дава ямболските патриоти, хайдути, революционери и български учители. Пътните бележки отъ миналото столѣтие, въ които се говори за Ямболъ, иматъ предвидъ по-скоро турската часть на града. Тукъ се намирали официалните турски учреждения, пазарътъ, безистентътъ съ дюкяните около и др., които се налагали на чужденците, а скромниятъ Каргонъ съ своите схлупени кѫщици, тѣсни и криви улици, тѣмни, влажни ханчета и ниски кафенета е билъ несъзнателно пренебрегванъ.

Дветѣ градски части сѫ се дѣлили на махали. Въ Ески Ямболъ по-важни сѫ били: Топраката — въ южната частъ, Бейската — въ срѣдната, Ефляшахъ махала въ северната и Софуларската — въ източната части. Каргонътъ ималъ следните квартали: Ени-махле, до Тунджа, отъ хотелъ „Куловъ“ до Гроздевия бентъ, хаджи Петрова махала, Кринчева махала, Симиџи Ганева махала, хаджи Иоргачева махала, Папа Николова махала, Узунъ Пенчова махала и др.

Въ началото на миналото столѣтие, общо, на-

селението на града брои къмъ 9,000 души. Въ 1828. год., преди разселването на ямболци къмъ Бесарбия и другаде, то е вече 11,000 жители. Руският генералъ-щабецъ полковникъ Г. Енхолмъ въ своите „Бележки върху градовете оттатъкъ Балкана“, С. Петербургъ, 1830. год., говорейки за Ямболъ, наброява 2,229 кжци съ 11,600 души население, отъ което 6,000 турци, 5,000 българи и 600 евреи. Къмъ третата четвърть на миналия въкъ, населението значително намалява. Споредъ данни отъ тогава, то е къмъ 8,000 човѣка, за да нарастне въ 1884. год. на 8,643 жители, споредъ проф. К. Иречекъ.

Презъ 19. въкъ турскиятъ административенъ персоналъ въ Ямболъ се отличава съ свой вежливи и внимателни обноски къмъ мирните българи. Градътъ, съ 32 околни села, се управлява отъ аянинъ, зависимъ отъ силистренския паша.

Главниятъ поминъкъ на населението е табакълъкъ, еминиджилъкъ, а произведенията за износъ — груби платове, одеяла — прочутитѣ ямболлии, сахтянъ, лой, пастьрма, кожи, вълна и др. Много добитъкъ се караль въ Цариградъ. Голъми доходи давали лозята. Развито било сѫщо и копринарството. Особено много черничеви градини имало въ Каргона.

Житните растения вирѣяли, както и сега, отлично. Отглеждалъ се и оризъ. Околностите сѫ пълни съ сочни пасища и голъми стада въ тѣхъ.

Удобни междуградски пътища свързватъ Ямболъ съ близки и далечни селища.

*

Описанието на самия градъ ще започнемъ съ Ески Ямболъ. Той е по-старь отъ Каргона и е историческиятъ Ямболъ, за който често споменаватъ старитѣ писатели.

Въ Ески Ямболъ се влизало презъ дървения мостъ, нареченъ Хамамъюрюсю. Той и сега е почти въ сѫщия си видъ. Недалечъ отъ моста, близу до днешниятъ войнишки плацъ, стърчала голъма стена, дълга 10 м. и висока 2-5 м., остатъкъ отъ нѣкогашно римско укрепление. Въ началото

и презъ първата половина на миналото столѣтие, въ Ямболъ е билъ разпространенъ обичаятъ немезъгияхъ, — турцитѣ да се молятъ на открыто предъ стена. Презъ цѣлия день, бѣлобради турци идвали предъ тая висока стена, и по подобие на иерусалимската стена на плача, падали на колѣне, прочувствено отправяйки молбитѣ си къмъ Аллаха. Особено настойчиви сѫ били въ молитвитѣ си при суша, градъ и други бедствия.

Недалечъ отъ стената, тамъ где то днесъ сѫ казармитѣ на 29. пех. полкъ, се намирали султанскиятъ конюшни. Въ тѣхъ охранвали коне за нуждите на яничерскитѣ корпуси и за султанскиятѣ сараи въ Цариградъ.

Високо надъ Ески Ямболъ се издигали бѣлите минарета на 11 джамии: Ески-джамия, най-голѣмата, която въ сѫщия си видъ е и днесъ, Исмаилъ пашаджамия, на мястото на днешната Б. З. К. Банка, джамията съ медресе — Ив. Райновото здание, и др. Най-интересната, обаче, отъ тѣхъ, срутена днесъ, е Софуларъ-джамия, угледна мюхамеданска сграда съ стени отъ греди и камъни, изписани съ арабески, съ подъ отъ тухлени шестожгълници и съ високо кубе. Християнитѣ твърдѣли, че нѣкога Софуларъ-джамия е била старобългарска черква, наричана „Св. София“.

Улицитѣ били просторни. Широкъ путь (приблизително днешниятъ бул. „Ал. Батембергъ“), водилъ, кривейки, отъ моста Хамамъ-рюсюкъмъ безистена. Безистентъ, единствениятъ още запазенъ цѣлъ на Балканския полуостровъ, е висока, продълговата сграда, съ яки каменни стени, съ четири кубета и съ оловенъ покривъ. Вътрешността, въ която се влиза презъ четири голѣми врати, съ желѣзни крила, е снабдена съ десетъ прозореца, премрежени съ желѣзни решетки. Дюкянъ имало вънъ и вътре. Вънъ били наредени край всѣка отъ по-дългите стени 12 сводести магазини. Въ вътрешността, 8 метра висока, 50 крачки дълга и 12 — широка, подъ сводове, изписани съ жълти цвѣтове и сини листа, търгували въ два реда 32 търговци, чиито мѣста сѫ били отдѣлени съ дървени прегради.

Презъ м. юлий, всъка година, около безистена ставалъ голъмъ панаиръ. За него идвали търговци отъ Ст.-Загора и турци чакъ отъ Цариградъ и Одринъ.

Угледни държавни сгради били конакътъ, на мястото на днешното околийско управление, и общинскиятъ домъ, до зданието на ловната организация. На мястото на Кредитната банка стърчалъ високо единъ голъмъ турски часовникъ. На същия редъ били работилниците на абаджииятъ, а задъ тяхъ тия на ковачите, калайджите и др.

Имало и много кафе и кафенета: Али-Калефовото, Етенъ-бейовото и др.

Въ Ески Ямболъ населението си доставяло вода отъ 21 чешми и около 300 кладенци. Въ Каргона черпили вода само отъ кладенци. Особено красиви съ били чешмите около безистена. Тукъ се издигалъ доста голъмъ водосококъ.

По лъвия бръгъ на Тунджа се намирали водениците: Афузовата, северно отъ края на града, Чардакъ-дермени, до нея, Ташълъкъ-дермени, Софуларската, Петковата, Добревата, Килишката, Петъръ-Гъоза и др. Всички тъ се движели съ най-примитивенъ механизъмъ.

Боровецъ (Къркларъ-баиръ) е билъ покритъ съ овощни градини и лозя. Орманътъ не се използвалъ добре. Въ него пасълъ безразборно добитъкъ. Дърва за нуждите на населението носели отъ Балканъ, главно отъ къмъ Котелъ.

Турските гробища се намирали предъ днешните кавалерийски казарми, българските — въ края на Каргона, а еврейските — въ една част отъ днешната градска градина, отъ която тогава нямало и помень. Недалечъ отъ еврейските гробища, презъ 1829. год., се разположилъ лагерътъ на генералъ Дибичъ.

*

Отъ стария дървенъ мостъ, наричанъ и днесъ Каргонския, се отивало въ чисто българската част Каргона. Тя започвала съ голъмъ площадъ, около

който имало ханове, магазини, кафенета, работилници и др. Недалеч отъ моста, до Крътовата бахча, днешния дюкянъ на Бр. Чолакови, имало единъ гигантски дънеръ, съ диаметъръ надъ 1·5 м. Тоя въкога свидетель на много исторически събития, народът наричалъ хаджи Кольовото дърво. Колко е билъ голъмъ той, говори фактътъ, че въ издълбания дънеръ съ помъщавало градинарско дюкянче.

Въ Каргона се намирали Крътовата, Лековата, Цоньовата, Златевата и др. зеленчукови градини, обилино наложени отъ водите на Тунджа.

Сборно място на българите били хаджи Панковото, дѣдо Георгевото кафенета, ханътъ на Шекерджията и др.

Въ Каргона, войнишко селище презъ турското робство, живѣли изключително българи. Имало само 15 турски къщи. Той ималъ тѣсни и криви улички и малки едноетажни къщички, но съ хубави дворове, цѣли потънали въ зеленина.

Въ Каргона отъ турцитѣ влизали само турските чиновници, и то винаги придружени отъ български чорбаджия. Ако нѣкой турчинъ влѣзъ самъ въ тая градска частъ, смѣтали го за герой. Каргонци въ очите на турцитѣ минавали за хора герои и отмъстителни. Наричали Каргона „Кючукъ Карадаа“ (малка Черна гора).

Въ тази частъ на града се издигатъ и дветѣ български черкви „Св. Георги“*) и „Св. Троица“. „Св. Троица“, безъ съмнение, е интересна старобългарска черква, възникнала може би на мястото на черква отъ първите въкove на християнството. За това най-добре говори първиятъ видъ: ниска и схлупена въ земята. Вждре, обаче, тя се е налагала съ своята мистика. „Св. Троица“ приличала не на сегашните черкви, а по-скоро на катакомба. Въ малката църква, построена на 50—60 см. дълбочина въ земята, се е влизало по 3—4 стъпала. Тя била широка около 7 метра и дълга около 16 метра.

*) Вж. „Черквата „Св. Георги“ въ Ямболъ“ — по слугата 200-годишнината на храма отъ К. Златаровъ и Л. Бърнековъ.

Цълата постройка нѣмала нито единъ прозорецъ и се е освѣтявала само отъ пламъка на восьчнитѣ свѣщи, които богомолците палѣли на двата малки желѣзни свѣщници.

Църквата била истинска християнска катакомба. Дѣлила се на две почти равни отдѣления: за мѫжете и за жените.

„Св. Троица“ се именувала отъ българитѣ голѣмата черква, а „Св. Георги“ — малката черква. Това вече ясно говори за уважението и предпочитанието на българския елементъ въ Ямболъ къмъ тая старохристиянска и старобългарска светиния.

Следъ фермана, въ 1871. год., на мястото на старата черква се построилъ новъ просторенъ храмъ съ много голѣмо кубе. Уставашията, който ржководилю постройката, били нѣкой си майсторъ Цаню отъ Трѣвна, прочутъ по онова време като голѣмъ строителъ на черкви. Обаче, презъ освободителната война този храмъ бива опожаренъ отъ бѣгащата разгромена турска армия. Сега е построенъ новъ храмъ върху основите на стария.

*

Българските училища се намирали само въ Каргона. Специални здания за тѣхъ нѣмало. Учените съ учили въ стайнѣ, намиращи се при дветѣ каргонски черкви.

Ямболъ презъ миналото столѣтие отхранва голѣми хайдути и революционери. Отъ Ямболъ и околните сѫ хайдутите Георги Гарабчи, Будакъ Стоянъ, хайдутъ Велко, Даглѫ Стоянъ, Кара Добре, Александъръ Николовъ, дѣдо Желю и др. и революционерите Георги Дражевъ, Захарий Величковъ, Атанасъ Кратуновъ, Жеко Андреевъ, даскаль Атанасъ Кожухаровъ и др.

При тая срѣда и условия се разгда, расте, живѣ и работи безсмертниятѣ ямболски синъ даскаль Ради Ив. Колесовъ.

ДАСКАЛЬ РАДИ ИВ. КОЛЕСОВЪ ЖИВОТЪ И ДѢЛО

На 26. ноемврий 1837. год., приори, въ Каргона, въ кѫщичка, недалечь отъ черквата „Св. Троица“, останалата преди три месеца вдовица Дона Иванова, отъ Каргона, ражда осмото си дете, момче. Тя вече има синоветѣ Вълчо, Янко, Курти, Гачо, Стоянъ и Аврамъ и една дъщеря — Пена. Новороденото е много слабичко. Страхуватъ се дали ще оживѣе. Веднага го кръщава свещеникъ. Наричатъ го Ради. Раждането му не донася голѣма радостъ. Семейството нѣма никакви срѣдства. Бащата на Ради, Иванъ Стояновъ, беденъ коларь (отъ тамъ по-после Ради самъ се нарича Колесовъ), умира ненадейно отъ чума, пренесена сѫщата година отъ Цариградъ и покосила живота на много ямболци. Затова детскиятѣ години на Ради сѫ много нерадостни. Въ скромната, но чиста и прибрана, кѫщичка нѣмотията е обикновено явление.

Порастналъ, Ради е слабо, красиво, пъргаво и смѣло момче. На осемгодишна възрастъ го даватъ да се учи при даскаль Апостоль и даскаль хаджи Димитъръ. Тогава основата на образованietо е гръцкиятъ езикъ. Ради се проявява като добъръ ученикъ. Но, както и други каргонци, той мрази гръцкото четмо и писмо. Единъ денъ малкиятъ Ради се връща дома, захвърля гръцкиятъ си помагала и заявява гласно: „Не искамъ вече да уча гръцки езикъ. Не го обичамъ! Ще отида при бати Стоянъ (учителъ въ училището при черквата „Св. Троица“ отъ 1840. до 1846. год.) да ме учи на български езикъ. Азъ съмъ българинъ“.

Даскаль Стоянъ съ радость посрѣща новия си ученикъ.

Навършва дванадесетъ години. За семейството

настжпватъ още по-лоши дни. Ради трѣбвало да напусне училището и да се услови служащъ въ фурната на Георги Качуля. Новата му работа, обаче, не го откѣсва отъ книгитѣ. Любознателниятъ Ради често ходи при другаритѣ си, бивши негови съученици, да ги разпитва какво ново сѫ научили, има ли новоизлѣзла бѣлгарска книга и др.

Когато е на петнадесетъ години, Ради вече се отличава съ своето „дълбоко учение“ и любовъ къмъ свободата. По това време той се запознава, чрезъ преводи и въ оригиналъ, съ рускиятъ писатели. Най-много му допада Пушкинъ. Жаждата къмъ по-солидни знания съ толкова силна, че Ради помолва мѣстните чорбаджии Атанасъ Таракчи Паневъ, Дочо Ивановъ, Лимо В. Пастиревъ и хаджи Василь да му усълужатъ съ пари, за да продължи да се учи нѣкѫде извѣнъ Ямболъ. Тѣ, обаче, му отказватъ, виждайки го малъкъ на години, но го даватъ да се учи при дошлия наскоро отъ Елена даскаль Иванъ П. Стефановъ. Ради, още отъ първите уроци, му прави такова сильно впечатление съ своите знания и любознателностъ, че даскаль Иванъ скоро се отказва да го учи, защото самъ не знае повече, и му препоръчва да отиде въ гр. Елена, където по това време има „голѣма наука“.

Въ миналия вѣкъ гр. Елена, съ просветното си дѣло държи видно място. Още преди откриването на габровското училище, въ Елена има, споредъ К. Фотиновъ, две церкви и славянобѣлгарско „добропорядочно“ уредено училище. Сѫщото училище презъ 1852—1856. год., подъ управата на известния учителъ Никифоръ п. Константиновъ, е четирикласно и запазва въ учебно отношение своята висота, своя престижъ и известностъ. П. Р. Славейковъ го нарича „даскалоливница“. Възпитаниците на това училище се посвещаватъ въ служба на народа, като ставатъ учители, свещеници, книжовници и съять просвѣта изъ всички кѫтове на тогавашната отоманска империя, най-вече у насъ. Къмъ това трѣбва да прибавимъ и културниятъ и свободолюбивъ духъ на еленчани.

Едва шестнадесетъ годишенъ, Ради изповѣдва силното си желание да отиде да се учи въ Елена на най-добрия си приятель Тодоръ Кючукъ Вълковъ, по-сетне ямболския свещеникъ хаджи Тодоръ. И двамата иматъ единъ и сѫщи идеалъ. Решаватъ да заминатъ за Елена, въпрѣки оскажднитѣ срѣдства, които едва събиратъ.

Е месецъ септемврий 1852. год.

Почватъ приготовленията. Роднинитѣ имъ даватъ по нѣщо. Една ранна сутринъ цѣлото семейство отива въ черквата „Св. Троица“ да се помоли за здравето и успѣха на Ради. Самиятъ той дълго моли Бога да го закриля. Изпратени сърдечно, презъ Сливенъ и еленското шосе, Ради и Тодоръ Вълковъ се запѣтватъ пешъ за Елена.

Ради Колесовъ и Тодоръ Вълковъ пристигатъ въ Елена, носейки препоръчително писмо отъ даскаль Иванъ П. Стефановъ до приятеля му попъ Христо Ив. Кършовъ. Приети любезно. тѣ на следния денъ сѫ настанени на квартира съ бесплатна храна, въ мястния метохъ на Айленбургския манастиръ, съседенъ на домъ на попъ Христо. Дѣлъ ги само общъ стоборъ съ малка вратичка. Наредени добре, Ради и Тодоръ се запознаватъ съ сина на о. Христо, Иванъ, който е сѫщо ученикъ. Сприятеляватъ се съ него и се предаватъ усърдно на училишнитѣ си занятия. Вънъ отъ тѣхъ, тѣ почватъ да изучаватъ въ метоха църковното пѣнне, а въ черквата „Успение на Пресв. Богородица“, помагайки на попъ Христо и другаритѣ му свещеници, да учатъ църковното богослужение и редъ.

Въ скоро време тѣ, а най-вече Ради, съ поведението, трудолюбието и знанията си, спечелватъ обичъта на дѣло духовника при метоха, на о. Христо, на другари, учители и познати.

Въ края на м. декемврий 1854. год., споредъ дѣдо Стоянъ Камбуровъ, и на 21. декемврий 1854. год., споредъ бележката на Иванъ п. Хр. Кършовски, „за животоописанието ми“, на смрачаване, пристига на храненъ конь, въ двора на о. Христо, за втори пътъ, стариятъ приятель на свещеника, Г. С.

Раковски. Посрещнатъ сърдечно, той влиза въ то-
пата стая да се сгрѣе. Въ сѫщата стая се намира
и Ради. Двамата се запознаватъ и говорятъ доста.
Следъ разговора си съ Колесовъ, Раковски говори
на политическа тема предъ събралиятъ се. Въ раз-
говора взема дейно участие и Ради Колесовъ. Къмъ
полунощ, о. Христо и Раковски се оттеглятъ въ
отдѣлна стая, пригответа за пренощуване на госте-
нина. Въ нея двамата водятъ продължителенъ тихъ
разговоръ.

На следния денъ, Раковски се прощава съ Ко-
лесовъ и пожелава по-скорошно виждане пакъ. Попъ
Христо и Раковски яхватъ пригответите силни коне и
отпътуватъ къмъ с. Иовковци, у дѣдо Стоянъ Кам-
буровъ. Приети добре, следъ закуска и разговоръ,
тримата се пригответъ за пътъ. Раковски и дѣдо
Стоянъ отпътуватъ за Свищовъ, а попъ Христо се
връща въ Елена.

Раковски остава съ отлични впечатления отъ
младия, но буденъ Ради. Това най-добре личи отъ
следния фактъ: по-късно Иванъ п. Хр. Кършовски,
вече учителъ въ с. Черна вода, получава писмо отъ
Раковски да замине за Бѣлградъ. Пристига тамъ,
Беднага се срѣща съ Раковски. Последниятъ първо
го запитва где е Ради Колесовъ и що прави. На
тоя разговоръ присъствува стариятъ войвода дѣ-
до Илю Марковъ, Ст. Рѣповъ, Ив. Касабовъ и Д.
Великсенъ. Предъ всички той изказва своя възторгъ
отъ Ради Колесовъ, неговата начетеностъ, смѣлостъ,
проявена въ дѣдо Николовата „буна“ и му предри-
ча голѣмо бѫдеще.

Въ 1856. год. известниятъ дѣдо Никола Фили-
повски (нареченъ още капитанъ Никола или Шапка-
лията), използвайки лошото международно положе-
ние, следъ Кримската война, решава да подготви
възстание, съ центъръ Търново, за освобождаването
на България. Даденитъ обещания въ Хати-хумаюна
(1856. год.) не се изпълняватъ. Още въ 1848. год. той,
шивачъ на европейски дрехи въ Букурещъ, предво-
жда една българска група изъ улиците на румън-
ската столица. Въ 1853. год., дѣдо Никола минава

въ България и се настанива въ Търново, въ хана на Никола Стамбулолу (бапта на Ст. Стамболовъ), като кројач на френски дрехи. Обаче истинската му мисия е друга: да организира предстоящето възстание, известно въ нашата най-нова история още и подъ името габровското възстание.

За тая цел, дѣдо Никола обикаля Габрово и околията му, търновските села, Горна-Орѣховица и др. Най-много, обаче, се задържа въ Елена, где се запознава съ Ради Колесовъ. Двамата бързо се разбиратъ, сприятеливатъ и обикватъ. Дѣдо Никола го оценява добре и веднага опредѣля Ради да стане касиеръ и писаръ на оформяващата се чета. „Тебъ те намирамъ мунасиль за тая работа“, му казва той. Ради съ готовност приема.

Трогателна е раздѣлата между дѣдо Никола и Ради. Двамата се цѣлуватъ и си опредѣлятъ среща въ Търново, въ Габровския ханъ споредъ едни, споредъ други — въ дома на мѣстния учителъ Кънчо Кесариевъ. По-приемливо е да се приеме Габровския ханъ. Преди да замине за старата българска столица, Ради се прощава и съ своя съученикъ Тодоръ и му поръчва какво да каже на близкитъ му, когато се върне въ Ямболъ. Помолва го, да предаде всички тъ негови книги и книжа на майка му.

На 3. май 1856. год., Ради пристига въ Търново. Твърдението на П. Кисимовъ, че идва въ тоя градъ, за да учи гръцки езикъ, та после да стане учителъ въ родния си градъ, е неприемливо. Спира се въ Габровския ханъ, сборень пунктъ на мѣстните революционери.

Трѣбва да се каже, че по това време въ Търново е спокойно. Както въ него, така и въ цѣлата наша страна, сѫ намалени до минимумъ турските въоружени сили. Тѣ сѫ изтеглени извънъ България, за нуждитѣ на военните действия. Това е времето на Кримската война и последвалия Парижки конгресъ. Парижкиятъ миръ е свързанъ съ Хатихумаюна (1856. год.).

Отседналъ въ хана, Колесовъ скоро започва да се отчайва. Три дни минаватъ, а никой не го

търси. Едва на четвъртият день привечеръ, вратата на стаята му се отваря и на прага застава едрият дълго Никола, придружен отъ младежите Никола Шутиловъ, М. Мустаковъ и Илия Н. Слабаковъ. Срещата е много сърдечна. Решаватъ и двамата да обходятъ много градове и села изъ търновския край, да събератъ годни момчета, да ги посветятъ въ предстоящето народно дѣло, да имъ раздаватъ пари за оржжие и най-после да имъ съобщатъ кога ще избухне възстанието и где да се събератъ на уречения часъ.

Възстанието тръбвало да избухне на 15. августъ 1856. год., — на празникъ „Успѣние на Пресв. Богородица“.

Ради приема съ радость възложената му мисия и за 40 дни, повече самъ, я завършва сполучливо. Начело на младите революционери поставя водачи, организатори на малки групи, чети. На четиридесетия день той се връща въ Търново и дава на капитанъ Никола отчетъ за стореното. Дълго Никола остава много доволенъ отъ работата на Ради Колесовъ.

Знае се, по запазени записи отъ Елена, че дълго Никола и Ради Колесовъ посещаватъ заедно Елена, с. Иовковци и с. Беброво съ организационна целъ.

Въ същия денъ, когато Ради Колесовъ се завръща въ Търново, по заповѣдь на войводата, тръбвало веднага да замине за Елена съ тайно писмо. При влизането въ града, той е забелязанъ отъ единъ субаший и безъ малко щѣль да влѣзе въ рѫкетъ му. Завършилъ успѣшно мисията си, Ради се връща въ Търново.

Вместо на 15. августъ, началото на възстанието се ускорява за 25. юлий с. г., защото турците подушватъ нѣщо „нередно“. Специални куриери съобщаватъ за това решение на местните водачи. Въ нѣкои пунктове изказватъ, съ писма или лично, своето несъгласие. Дори заплашватъ, че ще се откажатъ отъ участието си въ него. Наистина, нѣкъде нѣматъ още достатъчно оржжие, барутъ, момчетата не сѫ подгответи и т. н. Протестните писма получава лично

Колесовъ. Познавайки подробно създаденото положение, той отговаря на всички, че „отлагане не може да са направи“.

На опредѣлениѧ день, 25. юлий 1856 г., тайно, по разни пѫтища, въ гората при Лѣсковски Петровловски мънастиръ, пристигатъ 280 здрави и напети момчета. Слѣдъ като полагатъ клетва предъ войводата и революционера-свѣщеникъ отъ Лѣсковецъ Стоянъ Брусеvъ, капитанъ Никола се обръща къмъ тѣхъ съ думитѣ: „Момчета, предъ настѣ е неизвестното. Насъ ни чака или свобода, или смъртъ. Но каквото и да стане, ние ще носимъ благодарността на всички българи. Да се боримъ за България! Да искаемъ да се изпълни Хати-хумаюна: равенство съ турцитѣ, народна българска войска, премахване на тежкитѣ данъци, унищожаване на военния откупъ и спахийството, български народни владици и народна църква. Богъ да ни закриля въ нашето свето дѣло!“ Думитѣ на войводата сѫ заглушени съ възгласа: „Да живѣе капитанъ Никола!“

Ради единодушно е избранъ за касиеръ и цисаръ на четата.

Четниците веднага поематъ, презъ колибитѣ, Балкана за Габрово, облѣчени въ възстанически дрехи. Навсѣкжде радушно посрещани отъ будното, но угнетено българско планинско население, за нѣколко дни четниците нарастватъ надъ 350 души.

Авторитетът на Ради Колесовъ между четниците е голъмъ. Тѣ му иматъ пълната вѣра и се отнасятъ къмъ него съ особена почтъ.

Турската власт знае добре, чрезъ свои наблюдатели, за всичко, което се върши въ четата. Нея я радва фактътъ, че нѣколко града и много села не даватъ съдѣствието си на капитанъ Никола, съ изключение на габровци. Пристигането на 29. юлий на четниците около Соколския мънастиръ скоро става известно на турската власт. Даскаль Ради съ свое то красноречие убедилъ игумена да имъ даде подслонъ и храна. Затова, за да предварятъ възстането, изпращатъ въ Габрово нѣколко запиета, башинозуци, а заедно съ тѣхъ и виднитѣ търновски чор-

Чаджии Статаки Х. Николовъ и Георги Анагности и архимандритъ Иларионъ, за да убедятъ габровци да не помагатъ на капитанъ Никола и да не правятъ опитъ да възставатъ. Въ противенъ случай ги очаква гибелът на султанските войски.

Търновските чорбаджии се събиратъ съ габровските чорбаджии, като представители на християните и отговорни за реда. Начело на габровските първенци стои Христо Дюзтабана, баща на Цанко Дюзтабановъ. Следъ дълго съвещание, решаватъ да пратятъ трима души отъ тяхъ, да се срещнатъ съ капитанъ Никола и да разбератъ защо е възстаналъ. Део Никола заявява, че иска точното приложение на Хати-хумаюна. Първенците съобщаватъ това на властта, която поисква също да се срещне съ капитанъ Никола и хората му. Затова турцитъ поканватъ войводата да влезе въ Габрово съ момчетата си и да се споразумятъ. Капитанъ Никола се съгласява, макаръ че Ради го увещава да не отива, предчувствуващи измамата. Войводата и юнацитъ слизатъ по река Етъръ, за Габрово. Но скоро всички разбрали измамата. Башибузуци стрелятъ по тяхъ. Няколко четници падатъ убити. Капитанъ Никола, Ради Колесовъ и останалите четници едва се спасяватъ съ конетъ си, поемайки пътя къмъ Тръвна.

Между четниците настъпва съмнение въ успѣха на почнатото народно дѣло. Разочаровали се, тѣ почватъ да напуштатъ своя войвода. Део Никола остава само съ 70 момчета и 20 коня, но следъ два часа четата намалява на 13 души, между които и Ради Колесовъ.

Габровските чорбаджии, начело съ Христо Дюзтабана, отново сѫ заставени отъ властта да повикатъ тайно капитанъ Никола, за да обмислятъ ужъ „важни работи“. Разбралъ готвената нова измама, Ради не му позволява да отиде. Той слиза самъ въ Габрово, придруженъ отъ двама здрави младежи. Колесовъ мисли, че, въпрѣки всичко, възстанието трѣба да избухне. Затова той отива въ Габрово, съ надежда да убеди добрите българи тамъ, възстанието на всѣка цена да стане.

Ради съблича възстаническитѣ си дрехи, и, облѣченъ като обикновенъ гражданинъ, пристига въ града къмъ полунощ. Всичко спи. Запхва се къмъ една, още свѣтица, кръчма, но още не влѣзълъ въ нея, задъ себе си чува: „Дуръ бе, ханзъръ“. Ради се обръща и изтръпва. 20 заптиета съ насочени пушки и извадени саби, начело съ бюлюкбашията, сж го вече обградили. Едно заптие се спуска и го удря силно въ главата. Ради Колесовъ пада въ безсъзнание.

Въ сѫщото това време, недалечъ отъ Трѣвна, 4 км., западно, при колибите Дончовци, е предаденъ, обграденъ и убитъ отъ турски стражари дѣдо Никола.

Дѣлото на капитанъ Никола добре илюстрира следващата народна пѣсень (по г. Б. Даскаловъ). Въ нея, подвигътъ на войводата и четниците е даденъ много реално.

Повдигназъ ми себѣ, мамо, капитанъ Никола,
Капитанъ Никола, мамо, капитанско чедо.
Аскерь да събира, мамо, все отборъ юнаци,
Все отборъ юнаци, мамо, съ пушки и маждрици.
Следъ него се пишатъ, мамо, млади търновчани,
Млади търновчани, мамо, сербезъ лѣсковчени,
Сербезъ лѣсковчени, мамо, джамбазъ рѣховчени,
Джамбазъ рѣховчени, мамо, луди еслечени,
Луди еленчени, мамо, голи дрѣновчени,
Голи дрѣновчени, мамо, фудулъ трѣвнечени,
Фудулъ трѣвнечени, мамо, хайдутъ габровчени.
Че си ги повеждатъ, мамо, въ планина габровска,
Въ планина габровска, мамо, въвъ срѣдъ мънастирия.
Байракъ си тактиса, мамо, капитанъ Никола.
Караколь курдиса, мамо, на четири страни.
Подъ байрака седна, мамо, капитанъ Никола,
Ракия напива, мамо, и мезе похапва.
Отъ гдѣ го зачули, мамо, габровски зпитни,
Че сж се стегнали, мамо, съ пушки и пицдове.
И на пѣтъ, трѣгнали, мале, за къмъ мънастирия.
Ето че ги среща, мале, капитанъ Никола,
На се викомъ той провинза, мале, къмъ турци запти:

— Шо дойдехте, мръсна въра, мале, кучета гиусизъ?
Вълци ли сме иие, мале, или християни,
Кои прави нѣмѣтъ, мале, а търсигъ прави си.
Па си лягна пушка, мале, пушки гарабиня,
Па замѣри верѣдъ читаци, мале, и гръмна отгоре;
Единъ гърмежъ гръмна, мтле, дие чалми птициха,
И къмъ свонтѣ другари, мтле, капитанъ Никола
Объри се и имъ рече, мале, — „Гърмете момчеста!“
Били сж се що се били, мале, горе надъ Габрово,
Че се пръснаха момчеста, мале, ил дъза Никола.
Самъ остана самненичекъ, мале, капитанъ Никола,
Че се дръпна изъ бааза, мале, къмъ Трѣвна опѫти.
Стигнала ми е на Дончовци, мале, близичко до Трѣвна,
Кундисаъ е капитанъ Никола, мале, въ малка градинка,
Че изпраща човѣкъ въ Трѣвна, човѣкъ да обади
На трѣвненски чорбаджии, мамо, негони ятаци:
Кънчо Генковъ, лѣдо Чушко, мамо, и чорбаджи Бѣлко,
Да му пратятъ вѣрла, мамо, сливова ракия,
Да му пратятъ тютюнъ, мамо, ески-захрелайски.
Трѣвненските чорбаджии, мале, хаберь му изираштъ,
Георги Раakovъ му занѣся, мамо, тютюнъ и ракия.
Отъ конака въ Трѣвна, мамо, сеймени изираштъ,
Три сеймени грозни, мамо, съ три пушки бойлии,
Че сж го въ градинка, мамо, турци заградили,
И тукъ сж го, мила мамо, пустодашъ убиши...

Отнесень въ кауша, Ради полека-лѣка идва на себе си. Габровскиятъ каймакаминъ се явява да го разпита, но виждайки отчаяното му положение, отлага това за следния денъ. На дежурния чаушъ заповѣдва да го остави на спокойствие презъ нощта.

Изведнажъ къмъ полунощъ, Ради Колесовъ се сенва. Той се съща, че у него, въ дѣсния му рѣкавъ, е списъкътъ на всички възстаници. Намирането на списъка значи смърть или поне лоши дни за много млади хора. На всѣка цена списъкътъ, четири голѣми листа, трѣбвало да се унищожи. Ради веднага съобразява. Той почва да охка, да вика, да трепери и ужъ да бълнува. Каточели го тресе. Помолва пазицето го заптие да му услужи съ ямураука-си, за да се завие. Заптието го стъжалява и му го дава.

Скритъ подъ ямурлука, Ради тихо изважда отъ ръкава си списъка, безшумно го разкърсва на парчета, прави отъ тѣхъ топчета и изгълтва цѣлия списъкъ. Съ тоя си жестъ, той спасява живота на много добри български синове. Има едно предположение, че една отъ причините за ранната смърть на Ради е и тая му постъпка. Той изгълтва доста хартия, поврежда си стомаха и отъ това добива хроническо кръвоизливане, но то може би е било и на туберкулозна почва.

На сутринта изправяятъ Ради предъ габровския каймакаминъ. Напразно каймакаминъ съ добро и съ заплаха се мѣчи да узнае подготовката и всичко друго по възстанието, защото то става скоро известно въ Европа и показва на дипломацията, че Хатихумаюна е само кжъсъ хартия, безъ да се прилага. Ради не отговаря, или дава отговори, дразнещи турския чиновникъ и настѣдлия около му мезлишъ (съветъ).

Ради дори е толкова смѣлъ, че за грубoto отнасяне на турските заптиета кѣмъ него заплашва, че ще се оплаче на търновския паша.

При обиска, у Колесовъ намиратъ тевтерче съ частни бележки, 32 австрійски минци и дребни турски пари. Каймакаминъ задържа златните пари, а дребните му връща.

Неможейки да узнаятъ нищо, каймакаминъ и мезлиша решаватъ да го препратятъ въ Търново при пашата.

Ради се чувствува зле. Изтощенъ е отъ глада и умората. Затова помолва да му се позволи да си наеме каруца и да си купи продукти за изъ пѫтя. Молбата му е изпълнена.

Пѫтъ до Търново е много уморителенъ. Заптиетата, които го придружаватъ, се отнасятъ зле кѣмъ него и взематъ и малкото му останали пари.

Когато пристигнатъ въ старата българска столица, Ради е хвърленъ въ една мрачна тѣмница и оставенъ въ нея три дни, безъ никой да го потърси. Той е крайно изтощенъ.

На четвъртия денъ, вратата се отваря, заптиетата го повикватъ да стане и тръгне следъ тѣхъ.

Ради, обаче, лежи и не може да стане. Заптиетата помислятъ, че се приструва и почватъ да го ритатъ. Но увѣрили се въ неговото бессилие, изнасятъ го на носилка. Въ стаята на пашата, поставятъ Ради на широкъ столъ, за да не падне. Търновскиятъ мезлишъ е вече събранъ въ пълния си съставъ, подъ председателството на мютесарифина Галибъ-лаша. Въ мезлиша присъствува и Омеръ-лаша, офицеръ отъ Свищовъ.

Членоветъ на мезлиша посрещатъ любезно Ради Колесовъ. За него, предварително, на нѣкои отъ тѣхъ, имъ говори влиятелната търновка Бона Генова, наричана още бѣла Бона. Добра българка, помагаща на революционеритѣ, тя нарочно подържа връзки съ официалнитѣ турски власти, които я тачатъ и се вслушватъ въ думитѣ ѝ. За Ради, когото познава отъ по-рано, имъ казва, че е добро и умно момче и нищо лошо не може да направи.

Разпитътъ продължава дълго. Ради, както винаги, не знае нищо. Препоръчва се за кръгъль сиракъ. Напраздно Галибъ-лаша го убеждава да изкаже всичко. Въ замѣна на това ще му се прости всичко, защото турската власть е винаги готова да прощава на буйнитѣ млади момчета.

— Тукъ, въ мазбатата, пише, му казва Галибъ-лаша, че ти искашъ да ми говоришъ и да ми признаешъ всичко. Кажи го, ние те слушаме.

Ради мълчи, или тихо отговаря, че не знае нищо.

Отново го завеждатъ въ затвора. Тамъ съглежда четири свои другари, току-що заловени. Ради се приструва, че не ги познава. Тѣ се смушкатъ и разбиратъ, че сѫщо така трѣбва да мълчатъ.

Мезлишътъ продължава заседанието си.

Осаждатъ Ради на смърть.

*

Известието за случилото се съ Ради Колесовъ въ Габрово и Търново скоро достига въ Ямболъ. Скръбъ обхваща всички добри българи. Мѣстниятъ чорбаджия хаджи Василь дава 120 турски лири,

Дочо Ивановъ 80 лири. Събранитѣ 200 лири, съ съдействието на ямболския каймакаминъ, чрезъ дѣдо Дончо отъ Ямболъ, сѫ дадени подкупъ на търновския каймакаминъ. Издадената смъртна присъда е замѣнена съ три години обикновенъ затворъ. За това много помогнали и Стоянъ Чапъра отъ Ямболъ, неговъ близъкъ роднинъ, който сѫщо далъ отдѣлно подкупъ, и бѣла Бона. Тя, първа, съ вѣренъ човѣкъ съобщава съ писмо въ Ямболъ за станалото съ Ради Колесовъ. Писмото завършвало съ думитѣ: „Елате да откупите Ради. Азъ съмъ на мегданъ“. По-късно, тая сѫщата добра българка издействувала да му се опростятъ още петъ месеца. Така, че Ради лежи въ търновския затворъ всичко две години и 7 месеца (1856.—1859. год.) Макаръ и доста продължителенъ, тоя периодъ не е убийственъ за него. Ползува се съ сравнително голѣма свобода. Въ затвора работи и не престава да се интересува отъ революционното дѣло. Дори по-късно, нѣкои отъ изработенитѣ вещи той донася въ Ямболъ. Съ голѣма скрѣбъ Ради научава, че добриятъ му приятел Илия Пѣевъ е обесенъ всрѣдъ Търново, а други сѫ изпратени на заточение и въ затвора. Но любимата му работа е да чете, пише и превежда. Често го посещаватъ и ямболци, случайно минаващи презъ града. П. Кисимовъ отъ Търново му дава да работи въ затвора превода на „повѣсь на Генрихъ Айсенфелскій“. Колесовъ съ радостъ се заема и превежда отъ руски исканото съчинение. П. Кисимовъ го отпечатва и издава въ Цариградъ, Галата, въ книгопечатницата на Д. Цанковъ, 1859. год. Преводътъ Колесовъ посвещава на хаджи Василь отъ Ямболъ, на сѫщия, който даде 120 лири за подкупъ на каймакамина. Въ края на книгата, Ради прави опитъ да напише басня въ стихотворна форма. Първите му опити да пише стихове датиратъ още отъ Елена. Баснята гласи:

Съгласили се риба, таралежъ и птица,
Да си возятъ колица.
Рибата тегли къмъ водата,
Таралежътъ къмъ земята,

Птицата къмъ небесата,
И останала и до днесъ тамъ колица.

Къмъ затворническия периодъ на Колесовъ тръбва да отнесемъ и започването на единъ по-пуляренъ преводъ на биографията на Александъръ Македонски, завършенъ по-после въ Ямболъ:

Майката на Ради не могла повече да трае и пристига въ Търново. За турцитъ минава, че е негова леля. Българитъ я настаняватъ въ стайнъ на енорийската черква „Св. Константинъ“. За да н'има нищо общо въ името си съ Колесовъ, наричатъ я баба Ямболка. Трогателна е срещата между майка и синъ. Ради я утешава, че скоро ще се върне дома. Ободрена отъ чутото, тя се връща въ Ямболъ. Твърдението, че майка му остава дълго време въ Търново, е невѣрно.

Известието, че Ради Колесовъ ще се върне скоро, зарадвало всички добри българи въ Ямболъ. За тъхъ той вече е народенъ мѫженикъ.

Единъ божи денъ Ради е пустнатъ.

Връщайки се дома, той се отбива въ Елена. Говори дълго съ будни сленчани за народното дѣло. Ради повтаря: „Искамъ отново да се върна въ ротата си. Балканътъ ме зове“.

Съобщението, че Ради Колесовъ пристига, раздвижва цѣлия градъ. Ямболци го очакватъ съ радостъ. Нѣкои отъ тъхъ отиватъ да го посрещнатъ чакъ въ Сливенъ. Ради имъ се радва, но ги укорява, че му се готови въ Ямболъ такова блестящо посрещане, предъ погледа на турската властъ. Затова нареджа, да не се връщатъ съ него, а единъ денъ по-късно, по разни пѫтища.

Сливенското шосе е пълно съ народъ. Тукъ сѫ и учениците отъ дветѣ градски училища, съ китки въ ръце. Къмъ залѣзъ сълнцето пристига Колесовъ. Той е мълчаливъ и строгъ. Като чели всичко му е равнодушно. Стариятъ учитель Мирчо иска да го приветствува. Ради Колесовъ, обаче, не го оставя да му говори, бързо го прегръща и незабелязано му прошепва: „Абе, вие луди ли сте? Какво е това по-

сръщане? Не виждате ли какъ ни гледатъ турцитѣ. Приберете децата и си отивайте!“. Всички разбиратъ, че Ради е празъ и тръгватъ сами за въ града. Понеже при Банския мостъ щѣло да стане официалното посрѣдване отъ българскитѣ първенци на града, Ради нарочно се забавя въ полето, и късно през нощта се прибира съ майка си дома.

На другата сутринь, той отива въ черквата „Св. Георги“. Дълго време се моли Богу да го заприят и пази.

Следъ едноседмична почивка, Ради заминава за Одринь, при руския консулъ, съ намѣрение да се запишне руски поданикъ, но не успѣва. Върналъ се гъ Ямболъ, той е вече поканенъ за учителъ въ училището при черквата „Св. Георги“, гдето учителствува отъ 1860. до 1862. год., до смъртъта си.

Учителствуването на даскаль Ради Колесовъ оставя много хубави спомени. Скроменъ, уменъ, съ весъль иранъ, винаги отзивчивъ, обичащъ малки и голѣми, изискано облѣченъ, естътъ нѣжна фигура, той е любимецъ на всички. Не знае почивка. Цѣла седмица учи децата, а въ недѣля, следъ църковенъ отпускъ, държи беседи за възрастнитѣ.

Въ 1862. год. той основава първото ямболско читалище. Това читалище е било по-скоро прикритие на революционния комитетъ, който сѫщо тогава е учреденъ и въ който влиза Ради Колесовъ. Съставътъ му е четири души. Читалището се помѣщава въ една стая при черквата „Св. Георги“, а по-после въ северната стая на „голѣмото училище“ при сѫщата черква. Найдъ входната врата на стаята имало надпись: „Благотелно Българско Читалище, иулай 8. 1862. г., инд. II“, написанъ съ едри полуславянски букви. **Даскаль** Ради дава идеята и поставя началото на това читалище, а самото му официално оформяване става малко следъ неговата смърть.

Наредъ съ учителствуването си, Ради Колесовъ се явява и като добъръ постъ и преводачъ. Освенъ „Генрихъ Айсенфелскій“, книга, която се е чела съ увлѣчение отъ учениците, за възрастнитѣ той издава биографията на Александъръ Велики и съ-

ставя въченъ календарь. Тия две книги сѫ издадени въ 1861. год. въ Цариградъ.

Ради Колесовъ, изглежда, се е ползувалъ само отъ писмения руски езикъ. Говоримиятъ не знаелъ.

Обаче най-ценното негово съчинение е стихотворната сбирка „Гуслица“, издадена въ края на същата година. Сбирката е раздѣлена на три отдѣла: любовни, народни и училищни пѣсни. При по-гребението на Ради, на всѣки присъствувашъ давали за „Богъ да прости“ по една „Гуслица“. Книжката говори ясно за поетичния замахъ на скромния даскаль Ради Ив. Колесовъ. Тя е цененъ приносъ къмъ поезията ни въ надвечерието на нашето освобождение. Ще цитираме, при запазенъ право-писъ, две интересни стихотворения отъ нея:

ОТЕЧЕСТВО

България, азъ бедна, бедна и окаяна,
Отъ любородство и отъ мисли азъ пияна.
Какво да прая сама, какво да стора?
Кога нямъмъ баремъ пята согласни хора.
Конто да мя пожилятъ съ любородство,
Да мя избавятъ отъ тъз' темнота и робство.
Кадъ си любовъ зачто мя оставилъ?
О мое съгласие зачто мя забрави?
Зачто у насъ любезни сами не си дойдътъ,
По по гори и по планини ходятъ.
Ела да се соберемъ сега о мили!
И да покажемъ какво прежде сме били.
Въ други работи ся всички согласяватъ,
А за помошъ кога трѣба тога хичъ недаватъ.

БЪЛГАРИЯ

Българските момци,
Почетни търговци,
Вѣра клятва струватъ
Гръцки не хортуватъ.
Нѣкого като чуятъ,

Въ лице го плюять,
И въ домъ му не влазятъ.
Въ пътъ като го срѣщнатъ,
По шамаръ му плѣскатъ
И му викатъ грекоманска муха.
Явно му ся смѣять,
Тѣзи пѣсень му пѣять:
Кой рода си кори,
Напраздно се мори
Кой рода си крие
Нека ся омие.
Такъвъ бива оний
Кой рода си гони
Отъ свой се отрича.
Камъ людския тича.
Се къмъ него бѣга,
Какъ слѣпъ за тояга,
Много таквизъ били
Както прѣдъ камили.

Малко преди своята смърть, 1862. год., даскаль Ради се сгодява за 14-годишната красавица Донка Ташкова. Тая му постѫпка прави силно впечатление на ямболци, и въ Каргона се пѣять пѣсни, специално съчинени за тѣхъ. Ще цитираме две такива пѣсни. Въ тѣхъ се говори за любовната мжка на Донка. Има и други, въ които се възпѣва годеническиятъ имъ периодъ. Въ първата пѣсень правописът и произношението запазваме.

ПѢСЕНЬ ПѢРВА

(По баба Мария Ив. Чапърова)

Отговори бяла Донка,
Дай ми мале синджиръ нахтаръ
Да отфоря сифли съндъкъ,
Да си звадя примяната,
Либадето атлазено,
Дувалето копринено,
Да изляга на вратата,

Чи ше мине даскаль Ради,
Даскаль Ради, първо либе,
Съ негуви ученици.
Чи поема синджиръ нахтаръ,
Отфорила ей сифли сънлъкъ,
Извади си примяната,
Либадето атлазено,
Дувалето копринено.
Чи излѣзла на вартата,
На вартата, на пътната.
Зададе се даскаль Ради
Напрѣдъ връви сиво орле,
Подиръ връви даскаль Ради
Съ двѣста неговъ ученици.
Е чи мина край Донкини,
Бѣла Донка на вартата.
Като мина селямъ даде,
Селямъ даде, поклонъ стори,
Съ учениците си замина.
Повърна се бяла Донка,
Повърна се, разболя се,
И следъ шестъ дни се помина.
Минало се малко, много,
Малко, много 'дна седмица,
Разболя се ей даскаль Ради,
Отъ какъри годенични,
Разболя се и помина.

ПѢСЕНЬ ВТОРА

(По баба Мария Ив. Сюлемезова)

Де се е чуло, видѣло,
Мома отъ севда болна да лежи,
Като Донка, бѣла Донка,
Бѣла Донка Ташовичина.
Та е лежала, болѣла,
Малко много, три години,
Три години и половина.
И изгнили три дюшека,
Три дюшека, три юрганя.

Отговаря Донка Ташковичина:
Я моръ, мане, мила мане,
Я качи се на чардака,
Че отключи пъстъръ сандъкъ
И извади гирджикъ премъна.
Синя рокля атлазена,
Салтамарка сирмената,
Дувалето пимбеляно,
Ла се хубаво азъ премъни.
Че ще мине даскаль Ради,
Ще го повикамъ да доди:
Заповѣдай, даскаль Ради,
Имамъ дума да ти думамъ,
Че ще зарадъ тебъ азъ да умра.

Къмъ Ивановдень, 1862. год., Донка се разболява и умира. Споредъ друга версия, даскаль Ради Колесовъ умира преди нея, и че тя, като негова годеница, го оплаква и покрива гроба му съ керемиди. По приемливо е, че Донка Ташкова умира преди даскаль Ради. Погребватъ я въ двора на черквата „Св. Георги“.

Единъ день, презъ великитѣ пости, с. г., членътъ на Ямболския революционенъ комитетъ Маринъ, причастявайки се, изповѣдва на гръцкия свещеникъ нѣкои комитетски тайни. Свещеникътъ веднага ги съобщава на мѣстния каймакамъ. Между наклеветениетѣ е и даскаль Ради. Затварятъ го, но по недоказаностъ и застѫпничеството на нѣколко чорбаджии, отново го пушчайтъ.

Къмъ срѣдата на м. юний 1862. год., даскаль Ради получава чрезъ куриеръ едно писмо, отъ него-ви близки познати, отъ Търново, въ което се съобщава, че търновскиятъ революционенъ комитетъ е откритъ, членовете му арестувани и че е намѣсено неговото име. Наистина, даскаль Ради още подържалъ връзки съ комитетски хора отъ Търново. Въ писмото го молятъ да отрича, да не признава нищо.

Смъртъта на Донка и училищни грижи, съвсемъ разстройватъ и безъ това болния организъмъ на нѣжния даскаль Ради Колесовъ. На нѣколко

пъти той повръща кръвь. Споредъ друга версия, той е билъ боленъ отъ туберкулоза, придобита въ търновския затворъ. Тя ускорила смъртта му.

Следъ петдневно тежко боледуване, четири залииета, по поржка на търновската власть, се явяват въ дома на Ради и поискватъ да го отведатъ въ затвора. Благодарение на застѫпничеството на влиятелния хаджи Василь, съгласяватъ се да стоятъ това когато пооздравъе, но оставятъ стража около къщата му.

На следния денъ, Петровденъ, 29. юни ст. ст. 1862. год., даскаль Ради Колесовъ повръща много кръвь, загубва съзнание, сърдцето работи лошо, и той неспокойно умира.

Цѣлиятъ градъ се стича на погребението на Ради. Ученикътъ му Зл. Паламидовъ съ топлитъ и сърдечни думи, отправени къмъ тлѣнните останки на своя достоенъ учитель, разилаква всички. Погребватъ го въ двора на черквата „Св. Троица“, гдето е гробътъ му и днесъ. Въ ръцетъ му слагатъ свитъкъ, — същото онова писмо, което той получава отъ търновските революционери, съ молба да не казва нищо, когато го арестуватъ. Гробътъ е дълго време поддържанъ добре отъ признателните му ученици. Поддържа се и днесъ. Надъ него гори и ще гори вѣчно кандило.

Даскаль Ради Ив. Колесовъ достойно изпълни своя дългъ като българинъ. Ямболъ е гордъ съ него. Училището, открито на 1. септември 1907. год., намиращо се недалечъ отъ родната му скромна къща, днесъ носи неговото име. Налага се, да се замѣни скромния черенъ дървенъ кръстъ, надъ гроба му, съ хубавъ паметникъ. Другъ паметникъ на видно място въ града трѣбва да напомня за безсмъртните му дѣла. Тогава неговите съграждани ще сѫ спокойни, че сѫ изпълнили поне малко отъ своя дългъ на признателностъ къмъ достойния синъ на Ямболъ даскаль Ради Ив. Колесовъ.